

The invasion of Russia on Ukraine; A case of 21st century warfare in point

Davoud Gharayagh Zandi, Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Political Science and Thought, Faculty of Economics and Political Science, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.
d_zandi@sbu.ac.ir

Article Info

Article Type:
Reserch Article

Date received:
2024/12/03

Date approved:
2025/ 06/20

ABSTRACT

Russia's invasion on Ukraine in 2022 and its developments in advance connotes a watershed in manner of battle which would be calling it as the 21st century warfare. It deems that the new conception of battle – means the hybrid warfare and the narrative turn- is able to figure out the Ukraine crisis. A review on trajectory of the crisis from the collapse of the Soviet Union called as the period of transition from the cold war to the post-cold war era, we witnessed some new manner in fighting such as exerting influence, planned sabotage to irredentism used before the military one comes true in order to gain the political objectives. It is per-phase of military operation because of its low-cost profit to achieve the ends and when it does not reach a net result, it enters into the complementary phase means the military one. For doing so, it needs to justify about it in a narrative turn. It makes a complicated situation because the both sides are tried to justify its efforts as an inevitably actions called as a natural resistance endeavor to preserve its principle of sovereign. It may be getting worse when use of the nuclear weapons would be quite possibly in amid of the controversial and paradoxical narrations. The crisis management due to the narrative turn would be tightened in the threshold of the nuclear struggle and may resulted to switch a volatile situation with unprecedented outcomes.

Cite this Article: Gharayagh-Zandi, D. (2025). The Invasion of Russia on Ukraine; A Case of 21st Century Warfare in Point. *International Relations Researches*, 15(2), 93-111.
doi: 10.22034/irr.2025.455392.2541

© Author(s)

Publisher: Iranian Association of International Studies

DOI: 10.22034/irr.2025.455392.2541

Introduction

The Russian invasion of Ukraine represents a defining moment in contemporary international security, illustrating the emergence of twenty-first-century warfare. Unlike traditional conflicts, this war integrates hybrid strategies and narrative framing, combining military maneuvers, political pressure, economic sanctions, and information operations to achieve strategic goals. Russia's initial strategy involved deceptive troop movements along Ukraine's borders, creating the impression of a single-front concentration while simultaneously preparing attacks from multiple directions—a classic application of the “deny-then-act” approach. The conflict has underscored the limitations of conventional agreements, revealing that acceptance of Russian objectives does not guarantee regional security. At the same time, the crisis has elevated the role of competing global narratives, enhancing anti-Western discourse and consolidating China's geopolitical influence. These dynamics demonstrate how contemporary conflicts extend beyond physical battlefields, encompassing geopolitical, strategic, and informational dimensions. The Ukraine crisis therefore offers a lens through which to analyze the complex interplay between hybrid tactics, narrative power, and strategic decision-making in the twenty-first century.

Methodology

This study employs a qualitative, descriptive-analytical approach, drawing on a comprehensive review of scholarly literature, official statements, and online sources. The research examines hybrid warfare strategies, narrative competition, and geopolitical consequences, using scenario-based analysis to assess potential outcomes. Key drivers, such as military capability, international support, and domestic stability, are evaluated to understand the dynamics shaping conflict trajectories and their implications for regional and global security.

Theoretical Framework

The analysis is grounded in theories of hybrid warfare, strategic deception, and narrative conflict. Hybrid warfare is conceptualized as the integration of conventional and unconventional military operations with political, economic, and informational tools to achieve objectives while minimizing direct confrontation. Narrative conflict emphasizes the role of organized, symbolic stories in legitimizing actions and shaping perceptions among domestic and international audiences. This dual framework explains how states justify actions, maintain sovereignty, and influence global opinion. The Ukraine war exemplifies the convergence of these dimensions, where strategic deception, multi-front operations, and competing narratives create an intricate security environment. Understanding this theoretical intersection is essential for analyzing the escalation, deterrence, and potential outcomes of modern conflicts.

Discussion

The Ukraine crisis highlights several key dynamics. First, Russia's hybrid tactics, including multi-directional military advances and strategic deception, demonstrate the evolving methods of power projection. Second, acceptance of Russian objectives is insufficient for ensuring long-term security, as unstable political conditions can lead to the revision of agreements. Third, narrative competition has profound effects on global legitimacy, with Western and anti-Western discourses influencing both regional and international alignments.

Four, the crisis has elevated the risk of nuclear escalation, as strategic stalemates increase the likelihood of considering nuclear options, particularly under conditions of domestic unrest or battlefield stalemates. Three potential scenarios illustrate the stakes: domestic collapse in either Russia or Ukraine could dramatically reshape the conflict; battlefield success by Ukraine could provoke direct confrontation with NATO and elevate nuclear risks; and nuclear armament in contested regions could trigger a cycle of deterrence and escalation. Each scenario underscores the complexity and unpredictability of modern conflict, emphasizing that both hybrid tactics and narrative framing are central to understanding contemporary warfare. The conflict also demonstrates the challenges faced by third-party states in navigating competing narratives and the importance of strategic prudence in mitigating collateral risks.

Conclusion

The analysis of the Russian-Ukrainian war confirms that twenty-first-century conflicts transcend conventional military engagement, combining hybrid operations with narrative strategies. Hybrid tactics complicate conflict dynamics, allowing states to pursue political objectives while minimizing immediate costs, yet introducing extensive regional and international repercussions. Narrative competition further amplifies these effects, framing actions in terms of sovereignty, resistance, and legitimacy while shaping global perceptions. The crisis exemplifies how geopolitical, strategic, and informational considerations are increasingly interdependent, heightening the risk of escalation, including potential nuclear engagement. Effective conflict management in such environments requires careful balancing of military, political, and informational tools, as well as awareness of third-party vulnerabilities. For Eurasian and global actors, navigating the Ukraine crisis demonstrates the necessity of measured, strategic responses to avoid entanglement in broader conflicts and to stabilize volatile regional dynamics. Ultimately, the war underscores the emergence of a new era of complex, multi-dimensional warfare, where hybrid tactics and narrative power define strategic outcomes.

Keywords: Russia-Ukraine War, Twenty-First Century Warfare, Hybrid Warfare, Strategic Narratives, Nuclear Risk

حمله نظامی روسیه به اوکراین: نمونه جنگ‌های سده بیست و یکمی

داود غرایاق زندی، نویسنده مسئول، استادیار گروه علوم و اندیشه سیاسی، دانشکده اقتصاد و علوم سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی،

تهران، ایران. d_zandi@sbu.ac.ir

چکیده	درباره مقاله
<p>مقاله حمله نظامی روسیه به اوکراین در سال ۲۰۲۲ و تحولات پس از آن را مورد مطالعه قرار داده و پرسش خود را بر چگونگی تحلیل این جنگ قرار داده است. بررسی این جنگ نشان می‌دهد که در شیوه جنگیدن تغییراتی ایجاد شده است که از آن می‌توان به جنگ‌های سده بیست و یکمی تعبیر کرد. فرضیه مقاله نیز به مفهوم جنگ‌های جدید سده بیست و یکمی پرداخته و توضیح می‌دهد که چگونه با بهره‌گیری از جنگ ترکیبی و بازی روایت‌ها تبیین و تحلیل بهتری از بحران اوکراین به دست می‌آید. ریشه‌های این بحران به زمان فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی بازمی‌گردد که در نهایت و در روندی تاریخی به جنگ نظامی منتج می‌گردد. مطالعه فرایند بحران در سه دهه گذشته نشان می‌دهد که شیوه‌های جدید جنگ ترکیبی از نفوذ، براندازی تا انضمام‌گرایی قبل از درگیری نظامی در جریان بوده و هدف این بود که با هزینه کمتر و غیرنظامی اهداف سیاسی به دست آید. از زمانی که جنگ وارد فاز نظامی می‌شود، بازی روایت‌ها برای توجیه آن از سوی طرفین رخ می‌دهد. پیچیدگی بازی روایت‌ها از آن روی است که هر دو طرف - روسیه و اوکراین - اقدام خود را در قلب روایت مقاومت توجیه می‌کنند. این نوع جنگ‌ها خطرهای بیشتری به همراه دارد زیرا امکان کاربرد تسلیحات هسته‌ای محتمل است و از آنجا که یافتن راه حل مورد توافق طرفین به واسطه روایت‌های متضاد و متعارض مقدور نیست، ممکن است مدیریت بحران در کشاکش روایت‌ها، آستانه هسته‌ای شدن کشورها یا درگیری هسته‌ای را افزایش دهد که نه تنها زمینه افزایش درگیری را در پی خواهد داشت، که می‌تواند نتایج غیرقابل تصور پدید آورد. این مقاله با روش کیفی و به‌طور مشخص روش توصیفی - تحلیلی سعی دارد اثبات نماید که جنگ اوکراین بیشتر در قالب جنگ سده بیست و یکمی قابل بررسی است و برای آن از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی استفاده شده است.</p>	<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>کلیدواژه‌ها: جنگ اوکراین - روسیه، جنگ سده بیست و یکمی، جنگ ترکیبی، بازی روایت‌ها</p> <p>تاریخچه مقاله تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۹/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۳/۲۹</p>

استناد به این مقاله: غرایاق زندی، داود. (۱۴۰۴). حمله نظامی روسیه به اوکراین: نمونه جنگ‌های سده بیست و یکمی. پژوهش‌های روابط

بین‌الملل، ۱۵(۲)، ۹۳-۱۱. doi: 10.22034/irr.2025.455392.2541

© نویسنده(گان)

ناشر: انجمن ایرانی روابط بین‌الملل

دو سال از حمله روسیه به اوکراین می‌گذرد و پیچیدگی‌ها و ابعاد مختلف این جنگ بیش از پیش در حال روشن شدن است. این مقاله به دنبال تحلیل بحران اوکراین در نظام بین‌الملل است. به نظر می‌رسد بحران اوکراین نمونه مناسبی از جنگ‌های سده بیست‌ویکم (جنگ ترکیبی و بازی روایت‌ها^۱) است. در جنگ‌های گذشته، تمرکز اساسی بر روی راهبردهای نظامی، محورهای عملیاتی و تاکتیک‌های جنگی بود. اما در جنگ‌های سده بیست‌ویکم به دلیل گسترش فناوری‌های جدید ارتباطی و در نهایت نفوذ اطلاعات در تصمیم‌گیری سیاسی و بین‌المللی ماهیت آنها تغییر کرده است. نظریه‌پردازان برای بحران اوکراین مفهوم‌های مختلفی مانند جنگ ترکیبی، ابزارهای قدرت نرم، همکاری سیاسی و تبادلات دیپلماتیک، جنگ دیجیتال و ایمیلی و جنگ تبلت‌ها، جنگ اقناعی^۲ (اشاره به وجه شناختی) به کار برده‌اند. همچنین نام دیگر جنگ‌های سده بیست‌ویکم را می‌توان جنگ روایت‌ها دانست. روایت، اشاره به یک متن سازمان‌یافته به معنای وسیع دارد که با مشخصه‌های نمادین وارد تحولات جاری می‌گردد و برای دریافت‌کننده متن معنادار و تأثیرگذار است. این تعریف چند ویژگی محوری دارد: نخست، منظور از متن سازمان‌یافته تنها یک متن یا نوشته نیست بلکه منظور می‌تواند یک تصویر، خاطره، رویداد یا حتی شخص یا جامعه خاص باشد. دو، طراحی متن بر مبنای یک داستان است. سه، ویژگی زبانی در طراحی روایت مد نظر قرار می‌گیرد. در نهایت، روایت باید معنادار و تأثیرگذار باشد. در این مقاله برای بررسی جنگ اوکراین و روسیه از مفهوم جنگ ترکیبی در کنار بازی روایت‌ها استفاده شده است تا نشان دهد که این دو وجه چگونه آینده این بحران را مشخص می‌کند. در واقع، نوع ترکیب ابعاد نظامی با حوزه‌های سیاسی، اقتصادی و حقوقی در کنار ابعاد اطلاعاتی و رسانه‌های و بازی روایت‌ها؛ سطح درگیری منطقه‌ای و بین‌المللی و تمرکز بر نیروهای نظامی و غیرنظامی، باعث شده تا جنگ اوکراین به نمونه‌ای مناسب برای مطالعه این نوع جنگ‌ها که احتمالاً در آینده هم شاهد خواهیم بود، بدل شود.

بر اساس آنچه تاکنون مطرح شده، منظور از ویژگی جنگ‌های سده بیست‌ویکم در این مقاله اشاره به بهره‌گیری از جنگ ترکیبی در کنار بازی روایت‌هاست که جنگ اوکراین مهمترین نمونه آن محسوب می‌شود. بر این اساس، پرسش محوری مقاله این است که چگونه می‌توان جنگ اوکراین را تحلیل و بررسی کرد؟ فرضیه مقاله این است که جنگ اوکراین برخلاف جنگ‌های گذشته به واسطه داشتن دو

^۱. Hybrid Warfare & Narrative Turn

^۲. Memetic War

عامل ترکیبی بودن و ابتدا بر روایت‌ها، نمونه مناسبی برای مطالعه جنگ‌های جدید در سده بیست‌ویکم است. برای بررسی این فرضیه نخست بررسی سیر شکل‌گیری این بحران پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی مورد اشاره قرار می‌گیرد. این بررسی زمینه را برای مطالعه اهداف روسیه و اوکراین و نوع کاربرد جنگ ترکیبی دو طرف در بخش بعدی مقاله فراهم می‌سازد. پس از آن، بازی روایت‌ها به عنوان وجه بسیار مهم جنگ‌های سده بیست‌ویکمی بحث می‌شود تا نشان دهد که این دو وجه جنگ ترکیبی و بازی روایت‌ها تا چه اندازه برای آینده بحران اوکراین محوری است و این موضوع درک بهتری از سناریوهای ممکن در این زمینه ایجاد می‌کند. در نهایت، تلاش بر این است که در نتیجه‌گیری اشاره شود که در این میان، جمهوری اسلامی چگونه به موضوع نگرینسته و چه پیامدهای مثبت و منفی ممکن است برای کشور در پی داشته باشد.

روش پژوهش به صورت کیفی و توصیفی-تحلیلی است. در این روش، نخست مسئله محوری پژوهش توصیف می‌شود و سپس به تحلیل جنگ ترکیبی و بازی روایت‌ها در جنگ اوکراین می‌پردازد تا نشان دهد که این جنگ یکی از نمونه‌های مهم جنگ‌های جدید در سده بیست‌ویکم است و تفاوت ماهوی اتفاق افتاده است.

۱. پیشینه پژوهش

تعداد مقالاتی که در مورد جنگ اوکراین منتشر شده‌اند اندک است. اما نزدیک‌ترین مقالات به این موضوع آن را از منظر هستی‌شناسی، هویتی، زبان‌شناختی، راهبردی و آینده‌شناسی مورد بررسی قرار داده‌اند. نوروزی و همکاران (۱۴۰۲) در پاسخ به سؤال چگونه امنیت هستی‌شناختی باعث ورود روسیه به جنگ اوکراین شد می‌نویسد که نادیده گرفتن مرزهای امنیت وجودی روسیه توسط غرب و در قالب ناتو، روسیه را مجبور به درگیری نظامی در اوکراین کرده است. میری نام‌نهاد و امید (۱۴۰۱) موضوع هویت فرهنگی و استنباط نخبگان سیاسی روسیه و اوکراین را مسئله شاخص در تشدید این جنگ می‌داند. در واقع، بر اساس رادیکالیسم فرهنگی این منازعه دارای ریشه‌های روسی و اوکراینی معرفی می‌شود که در کالبد انگاره‌های تاریخی، قومیتی، زبانی و دینی باعث تشدید منازعه شده است. رضاپور و مجیدی (۱۴۰۰) بحران اوکراین را در بازه زمانی ۲۰۱۸-۲۰۱۳ بررسی کرده‌اند. در این مقاله به چگونگی استفاده روسیه از جنگ اطلاعاتی برای نفوذ بر جمعیت غیرنظامی اوکراین پرداخته شده است. رضاپور و آذین (۱۴۰۲) در مقاله خود با بهره‌گیری از گزاره‌های زبان‌شناختی دلیل جدایی اوکراین از مجموعه امنیتی روسیه را توضیح داده‌اند. سمعی اصفهانی و فرحمن (۱۴۰۱) چهار سناریو در جنگ

میان روسیه و اوکراین با روش آینده‌پژوهی و تکنیک سناریوپردازی ارائه داده‌اند: الف) سناریو مطلوب از منظر روسیه عبارت است از: ائتلاف سیاسی - نظامی روسیه و چین، مهار آمریکا و ناتو و تغییر قواعد بازی بین‌المللی؛ ب) سناریو محتمل: توافق صلح و تغییر نظم ساختار نظام بین‌الملل و تداوم جنگ و استمرار تنش در نظم بین‌الملل و ج) سناریو ممکن: وقوع جنگ هسته‌ای. این جنگ باعث قطبی شدن بیش از پیش امنیت بین‌الملل و ژئوپلیتیک تر شدن سیاست بین‌الملل خواهد شد. اما تمایز مقاله حاضر با مقالات پیشین در ای باور است که جنگ اوکراین نمونه جنگ‌های جدید سده بیست‌ویکی است که ابعاد و وجوه پیچیده‌ای دارد و برای فهم بهتر آن باید آن را در قالب مفاهیم جدید بررسی کرد که وجه نوآوری مقاله نیز محسوب می‌شود.

۲. روند شکل‌گیری بحران اوکراین؛ الزامات ژئوپلیتیک

بحران اوکراین به یکباره رخ نداده است. ریشه‌های بحران به زمان فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی بازمی‌گردد. اوکراین پس از استقلال راهبرد بی‌طرفی و خلع سلاح هسته‌ای را در پیش گرفت. در آن زمان اوکراین ۱۸۰۰ کلاهک هسته‌ای و ۱۷۶ موشک بالستیک قاره‌پیما داشت و پس از آمریکا و روسیه، سومین قدرت هسته‌ای جهان محسوب می‌شد (Fisher, 2023: 8). در سال ۱۹۹۴ توافقی میان آمریکا، بریتانیا و روسیه موسوم به «تفاهم ۱۹۹۴ بوداپست برای تضمین امنیت اوکراین»^۱ (Munk, 2024: 22) امضاء شد که بر اساس آن، آمریکا پرداخت یک میلیارد دلار برای کاهش زرادخانه هسته‌ای اوکراین را متقبل شد، استقلال و حاکمیت اوکراین به رسمیت شناخته شد و مهم‌تر از همه، به اوکراین، در قبال هر نوع حمله هسته‌ای و غیرهسته‌ای تضمین امنیتی داده شد. همچنین در ۲۸ می ۱۹۹۷، توافق شد حضور نیروهای روسی در شبه جزیره سواستوپل^۲ دریای سیاه با احترام به حاکمیت اوکراین و بر اساس قوانین اوکراین باشد. در ۳۱ می همان سال توافقی بین لئونید کوچما و بوریس یلستین به نام «توافق دوستی، مشارکت و همکاری»^۳ امضا شد که در آن احترام به همگرایی سرزمینی متقابل، عدم نقض مرز و عدم کاربرد زور و فشار اقتصادی علیه یکدیگر مورد تأکید قرار گرفت (Fisher, 2023: 8 & 16). با روی کار آمدن ولادیمیر پوتین در سال ۲۰۰۰ زمینه تغییر رویکرد به بی‌طرفی اوکراین آغاز شد. روسیه پساشوروی در میانه دو راهبرد قرار گرفت: به عنوان یک کشور عادی و دستورکارپذیر در چارچوب

^۱. 1994 Budapest Memorandum of Security Assurances for Ukraine

^۲. Sevastopol

^۳. Treaty on Friendship, Partnership and Cooperation

غرب قرار گیرد یا یک کشور اوراسیایی دستورکارگذار برای پیرامون بماند؟ پوتین بر اساس نماد عقاب دو سر در این کشور که یک سر آن رو به سوی شرق دارد و سر دیگر آن رو به غرب، تلاش کرد که گروه‌های مختلف را با رویکردهای متفاوت در قالب یک حزب روسی قوی و متحد در کنار خود قرار دهد. اما به تدریج گرایش به اوراسیاگرایی در رویکرد پوتین قوی‌تر شد. فرضیه جهان روسی^۱ توسط الکساندر دوگین^۲ عرضه شد که به دنبال جدایی از غرب، ایجاد اتحاد پسا شوروی برای تضمین موقعیت روسیه در اوراسیا و تقابل هویت روسی با تمدن غرب است. روسیه برای خروج از بن‌بست ژئوپلیتیک خود دو اولویت در منطقه اوراسیا دارد: مسئله انرژی و ۲۵ میلیون دیاسپورای روسی در منطقه. روسیه بر اساس توافق سپتامبر ۲۰۰۳ قصد داشت اوکراین، بلاروس و قزاقستان را برای ترانزیت انرژی به خود وابسته کند. اما در سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۰۹ در مورد بهای انتقال انرژی دچار اختلاف شدند (Fisher, 2023: 10-16). این اتفاق باعث شد تا روسیه به دنبال نفوذ بیشتر در اوکراین باشد. در انتخابات سال ۲۰۰۵ بین ویکتور یانوکویچ^۳ و ویکتور یاشنکوف^۴، یانوکویچ طرفدار روسیه رسماً برنده انتخابات اعلام شد. اما مردم با انقلاب نارنجی^۵ ورق را برگرداندند و یاشنکوف قدرت را در دست گرفت. این فرایند روسیه را برای نفوذ و مداخله بیشتر در اوکراین مصمم کرد و در سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۴ یانوکویچ رئیس‌جمهور شد. او همگرایی با روسیه و پیوستن به پیمان کشورهای مشترک‌المنافع^۶ را در دستور کار قرار داد. این اقدام با مخالفت جدی مردم روبرو شد و زمینه انقلاب کرامت^۷ یا «اروپاگرایی»^۸ در ۲۱ نوامبر ۲۰۱۳ فراهم و یانوکویچ سقوط کرد (Munk, 2024: 20). بدین ترتیب، راهبرد نفوذ و وابستگی اوکراین به روسیه ناکام ماند.

اما آنچه باعث گرایش اوکراین به سوی اروپا و غرب گردید، موضوع کریمه بود. در سال ۱۹۵۴ نیکیتا خروشچف، شبه‌جزیره کریمه را برای تقویت روابط دو کشور به اوکراین داد (Idahosa, 2023: 61-62). پس از فروپاشی شوروی در سال ۱۹۹۱، جنبش جمهوری کریمه خواستار خودمختاری شد و ۹۳ درصد رأی به جمهوری سوسیالیستی کریمه دادند، اما در سال ۱۹۹۴ در زمان ریاست جمهوری کوچما، دوباره

1. Russky Mir

2. Alexander Dugin

3. Victor Yanukovich

4. Victor Yushenkov

5. orange revolution

6. Commonwealth of Independent States (CIS)

7. revolution of dignity

8. Euromaidan

به اوکراین ملحق شد و پیمان دوستی، مشارکت و همکاری روسیه و اوکراین هم در همین راستا منعقد گردید. پوتین برای بازپس‌گیری کریمه، دیاسپورای روسی را دستاویز قرار داد و به بهانه کمک به روس‌زبانان کریمه را در سال ۲۰۱۳ اشغال کرد. پوتین پس از الحاق کریمه به روسیه «اعلامیه انضمام‌گرایی روسیه بزرگ»^۱ را با اشاره به وحدت تاریخی روس‌ها و اوکراینی‌ها منتشر کرد (Lartey, 2023: 1018-1019). اقدام روسیه مورد حمایت بین‌المللی قرار نگرفت اما اقدام عاجلی نیز برای مقابله با آن توسط غرب و اروپا صورت نگرفت و صرفاً به تجهیز و آموزش نیروهای اوکراینی مبادرت کردند. زیرا در جریان درگیری دبالتسیف^۲ در سال ۲۰۱۵، نیروهای اوکراینی محاصره شده و شکست سختی خوردند. بر این اساس، اروپا «توافق مینسک ۳»^۳ را برای طرح دکترین نظامی اوکراین در قالب تلاش برای ایجاد ارتش حرفه‌ای، غیرمتمرکز کردن ساختار فرماندهی و طراحی راهبرد نظامی مناسب در دستورکار قرار داد (Munk, 2024: 23).

ژئوپلیتیک نقش مهمی در حمله ۲۴ فوریه ۲۰۲۲ دارد: حصر جغرافیایی روسیه برای گسترش ارتباط با غرب و جنوب و شرایط ژئوپلیتیک اوکراین زمینه‌ساز این حمله است. اوکراین نیز باید میان حفظ استقلال یا اتحاد با روسیه یکی را انتخاب کند. هرچند، روسیه و اوکراین برای پرهیز از الزامات ژئوپلیتیک خود، وارد مسیر درگیری نظامی شده‌اند اما پیچیدگی این درگیری نشان می‌دهد که دچار غافلگیری شده و تصور نمی‌کردند که موضوع تا این حد پیچیده گردد. روسیه پس از اشغال بدون پیامد کریمه در سال ۲۰۱۳، تصور نمی‌کرد که غرب در قبال «عملیات نظامی ویژه» این گونه از اوکراین حمایت کند. پس از خروج فاجعه‌بار آمریکا از افغانستان در سال ۲۰۲۱، کاهش توجه آمریکا به خاورمیانه و تمرکز بر شرق دور و چین باعث شد تا روسیه اقدام به پیشروی برای تصرف دو شهر شرق اوکراین نماید. اوکراین نیز دچار غافلگیری شد زیرا تصور نمی‌کرد ابعاد جنگ تا این حد وسیع گردد. تصور اولیه این کشور این بود که تجمیع ۱۹۰ هزار نیروی روسی در پشت مرزهای این کشور که پس از جنگ جهانی دوم بی‌سابقه بود، تنها در شرق این کشور خواهد بود. اما حمله روسیه از چهار جهت شمال، شمال شرق به سمت خارکیف و جنوب از سوی کریمه و شرق، لوهانسک و دونسک انجام گرفت و زمانی که حمله آفندی اوکراین در شرق و حتی کریمه صورت گرفت و مناطق مهمی بازپس گرفته شد، روسیه به سد

¹. Manifesto of Greater –Russian Irridentism

². Debaltsve

³. Minsk II Agreement

کارخوفکار^۱ و بنادر و تأسیسات ذخایر کالا در دریای سیاه و حوزه دانوب با موشک‌های بالستیک کینزل^۲ حمله و صدمات جدی به زیرساخت‌های این کشور وارد کرد. این جنگ باعث شد ۲.۳ جمعیت اوکراین جابجا و ۸ میلیون نفر از اوکراین خارج شوند (Promper and Taganov, 2023: 69).

۳. جنگ ترکیبی در بحران اوکراین

تا قبل از جنگ جهانی دوم، مطالعات صلح در اولویت ادبیات نظام بین‌الملل بود و صلح مساوی بود تا نبود جنگ و با خلع سلاح دنبال می‌شد. پس از جنگ جهانی دوم تا فروپاشی شوروی، جنگ به یکی از ابزارهای مهم کسب اهداف سیاسی بدل شد و به همین دلیل هم این دوره را «عصر طلایی» مطالعات استراتژیک و امنیتی می‌نامند (Baldwin, 1995: 125). جنگ‌های ترکیبی فراتر از این مرحله بر این نکته اشاره دارد که برای کسب اهداف سیاسی از هر حربه و ابزاری می‌توان بهره گرفت. این ابزارها از نظامی/غیرنظامی، سیاسی/غیرسیاسی، رسانه‌ای/اطلاعاتی و ملموس/ناملموس را شامل می‌شود.

ریشه این نوع جنگ در روسیه به دکترین گراسیموف در دوره اتحاد جماهیر شوروی بازمی‌گردد که در آن تمایز وضعیت جنگی و صلح از بین رفته و کشورها در وضعیت جنگ کامل تصور می‌شوند. در این بستر مواجهه اطلاعاتی، فرصت‌های نامتقارن وسیعی برای کاهش توانایی بالقوه دشمن فراهم می‌سازد. در راهبرد جنگ کامل یا همه‌جانبه گراسیموف، ابزارهای جدید مثل هکرها، رسانه، اطلاعات گمراه‌کننده، اخبار جعلی در کنار ابزارهای نظامی متعارف و نامتقارن مورد توجه است. با این پیشینه با روی کارآمدن پوتین در سال ۲۰۰۰، دکترین امنیت اطلاعاتی روسیه مهم‌ترین تهدید علیه روسیه را اطلاعات نادرست در مورد روسیه و مقامات روسی و ارایه تصویر ناخوشایند از این کشور اعلام کرد. دکترین جنگ ۲۰۱۰، مهم‌ترین اقدامات برای مقابله با تهدید داخلی را سازماندهی عملکرد مقامات دولتی، بهبود تأسیسات نظامی و زیرساخت‌های اطلاعاتی اعلام کرد. در راهبرد امنیت ملی ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶ حوزه اطلاعاتی به عنوان مهم‌ترین ابزار در اجرای اولویت‌های راهبردی روسیه اعلام شد. در اصول راهنمای سیاست اطلاعاتی و امنیتی روسیه در سال ۲۰۲۱ به دو نکته - توجه به رژیم حقوقی بین‌المللی در شرایط اختلافات بین دولتی و بازسازی فدراسیون روسیه به عنوان تضمین امنیت اطلاعاتی بین‌المللی - اشاره شده است. در نهایت، دکترین جنگ وضعیت اتحادیه^۳ یعنی روسیه و بلاروس تمرکز جدی بر جنگ

¹. Karkhovka Dam

². Kinzhal Ballistic Missile

³. War Doctrine of the Union State

اطلاعاتی است (Bartnicki, 2023: 25-27). روسیه در قبال منطقه خارج نزدیک یا منطقه‌ای که به واسطه فروپاشی شوروی شکل گرفت، راهبرد «دیپلماسی سخت و اجبار نرم»^۱ (Mohring, 2024: 163) را در دستورکار قرار داد. بر همین اساس، حمله به اوکراین را «عملیات ویژه نظامی» نام نهاد. هدف روسیه در این جنگ ترکیبی شکل دادن به افکار عمومی روسیه با باورهای وطن پرستانه، ایجاد اعتماد به مقامات و نیروهای مسلح و انتشار تصویر بسیار منفی از اوکراین و مقامات این کشور به عنوان نازی‌های طرفدار جنگ، تلاش غرب برای تداوم فروپاشی روسیه و مناطق پیرامونی، فشار بر روسی‌زبانان منطقه و در نهایت تلاش برای ایجاد اختلاف در جبهه متحد غرب^۲ برای شکستن مقاومت اوکراین است (Kusa, 2022: 22-23). برای کسب این اهداف، روسیه چند محور را دنبال می‌کند: تلاش دارد تا نشان دهد که به دنبال صلح است ولی این ناتو و غرب است که به تجهیز اوکراین می‌پردازد؛ روسیه تعهد اخلاقی در مورد امنیت منطقه خارج نزدیک دارد؛ اوکراین سعی در سرکوب روس‌زبانان شرق اوکراین دارد و در نهایت غرب سعی دارد در منطقه تنش ایجاد کند و اوکراین سگ دست‌آموز غرب در منطقه است (Fedorchak, 2024: 144). در این راستا برخی از گفته‌های پوتین گویاست: پوتین در ۱۲ جولای ۲۰۲۱: «روس‌ها، اوکراینی‌ها و بلاروس‌ها از اعقاب روسیه کهن هستند» و ۲۱ فوریه ۲۰۲۲: «اوکراین تنها یک کشور همسایه برای ما نیست؛ بلکه بخش جدایی‌ناپذیر از تاریخ، فرهنگ و فضای روحی ماست». همچنین روسیه با استناد به اصل ۵۱ منشور ملل متحد برای مقابله با نسل‌کشی و حق تعیین سرنوشت مردم روس شرق اوکراین توسل به جنگ را تشریح می‌کند (Munk, 2024: 31-33). حمله روسیه به اوکراین نشان داد که روسیه در اقلان فرهنگی اوکراین برای حفظ پیوستگی تاریخی موفق نبود (Kusa, 2022: 11).

یکی دیگر از محورهای جنگ ترکیبی روسیه، حملات سایبری است. در مارس ۲۰۱۴ روسیه شبکه‌های کامپیوتری و ارتباطی اوکراین را برای انحراف از توجه به کریمه هدف قرار داد. روسیه در ژوئن ۲۰۱۷ در جنگ ایمیلی به نام نوت‌پتیا^۳ در سرویس‌ها و تجارت حکومتی، مالی، خدمات حمل‌ونقل اوکراین اختلال ایجاد کرد. در سال ۲۰۲۲ حملات سایبری از نهادهای دولتی به شهروندان متمرکز شد. حدود ۲.۸ درصد حملات سایبری و ۱۸.۳ درصد کدهای گمراکننده و ۲.۳ درصد بیشتر عملیات فیشینگ از آی.پی.های روسی در مقایسه با ۲۰۲۱ انجام شد (Kusa, 2022: 15). از جمله محورهای دیگر ارسال

¹. Hard Diplomacy and Soft Coersion

². Collective West

³. Notpetya

پیام جعلی از طرف زلنسکی به مردم اوکراین بود. در ۱۶ مارس ۲۰۲۲ این پیام از طرف زلنسکی به مردم اوکراین ارسال شد که «توصیه من به شما این است که اسلحه را زمین بگذارید و به سمت خانواده‌هایتان بازگردید. شایسته نیست که در این جنگ بمیرید. توصیه من به شما زندگی است. من هم همین کار را انجام می‌دهم.» (Kusa, 2022: 53) اوکراین هم از جنگ ترکیبی استفاده فراوان کرد که بخشی از این جریان به واسطه پیشینه زلنسکی است. اهداف محوری اوکراین در جنگ ترکیبی، منزوی کردن روسیه، مقابله با اشغالگر، تحمیل هزینه مستقیم و غیرمستقیم نیروهای اشغالگر، حفظ حمایت داخلی، از بین بردن انسجام سیاسی و اقتصادی اشغالگر، کاهش ظرفیت اشغالگر برای اشغال و در نهایت حفظ و گسترش حمایت عمومی است (Fisher, 2023: 1; Kept, 2023: 7).

در یک کلام هدف نهایی اوکراین حفظ تمامیت سرزمینی و استقلال این کشور است. اوکراین برای حفظ استقلال و تمامیت سرزمینی خود پس از فروپاشی شوروی، بر اساس دکترین دیمترو پارلیوچوکو^۱ به دنبال بی‌طرفی و غیرهسته‌ای شدن است و برای حفظ تمامیت سرزمینی خود به سیاست چندوجهی و نوعی تعادل بین روسیه و غرب سوق حرکت کرد. همسایگی با روسیه و انتقال خط لوله انرژی نورداستریم از این کشور به اروپا و همچنین نیازمندی اوکراین به فناوری‌های غربی و استاندارد مناسب زیست اروپایی، گذر از بی‌طرفی به سیاست چندوجهی را توجیه می‌کند. اما الزامات ژئوپلیتیک و تمایلات منطقه‌ای و قومی روسیه، باعث شد که اوکراین دست به انتخاب زند (Prokop, 2023: 7-8).

اوکراین پس از ورود روسیه به جزیره کریمه، چند راهبرد را در دستورکار قرار داد: نخست سیستم دفاعی و کنترل نیروهای مسلح اوکراین با استاندارد ناتو هماهنگ شد، سیستم برنامه‌ریزی دفاعی، اجرای مدیریت منابع شفاف و مؤثر بر اساس مدل آتلانتیکی ارتقا یافت، برای رسیدن به توانایی تضمین آفند نظامی، دفاع ملی و مشارکت در صلح و امنیت بین‌الملل را مورد توجه قرار داد، سیستم مدیریت لجستیکی و پشتیبانی برای حمایت پزشکی از نیروهای مسلح در زمان جنگ تدوین شد و حرفه‌ای شدن نیروهای مسلح اوکراین در دستورکار قرار گرفت (Prokop, 2023: 106).

در سال ۲۰۲۰، زلنسکی متن جدید امنیت ملی اوکراین را جایگزین راهبرد امنیت ملی ۲۰۰۷ کرد. در این سند روسیه به عنوان بالاترین تهدید علیه اوکراین معرفی شده است. در ۱۵ سپتامبر ۲۰۲۱، زمانی که جنگ اطلاعاتی روسیه علیه شهروندان اوکراین گسترش یافت، راهبرد امنیت اطلاعاتی برای حمایت

¹ Dmytro Parlyuchko

از استقلال اوکراین، حفظ ثبات سیاسی و اجتماعی، تضمین حقوق و آزادی شهروندان منتشر شد (Prokop, 2023: 12-13). اقدامات سایبری و اطلاعاتی برای نشان دادن سببیت روس‌ها در حمله به این کشور، اجرای روحیه کیف برای ایجاد انسجام ملی، برگزاری یا شرکت در نشست‌های بین‌المللی برای تخریب چهره روسیه همانند نشست گروه ۲۰ در اندونزی در پاییز ۲۰۲۲ که فرمول ۱۰ ماده‌ای خود برای صلح را مطرح کرد و ۲ اصل خروج روسیه از مناطق اشغالی و تضمین عدم حمله، پایه آن بود. در ۵ و ۶ آگوست ۲۰۲۳ نشست جده عربستان که نماینده چین هم در آن شرکت داشت، برگزار شد و در ۲۸ و ۲۹ اکتبر در مالتای ایتالیا با حضور ۶۶ کشور جهان نیز علیه روسیه پروپاگاندا داشت. این اقدامات منجر به پذیرش اولیه اوکراین به عنوان عضو ناتو در ۱۱ و ۱۲ جولای ۲۰۲۳ شد (Fisher, 2023: 5). در نهایت، حمله روسیه به اوکراین، تمامی چارچوب‌ها و اهداف، راهبردها و انسجام ملی اوکراین را مشخص و تعیین بخشید. این موضوع در قالب «مفهوم عملیات مقاومت»^۱ برای حفظ استقلال و خودمختاری مطرح شد (Munk, 2024: 28).

۴. بازی روایت‌ها در جنگ اوکراین

در علوم اجتماعی روایت‌ها به دو روش مطالعه می‌شوند: روش تعاملی و روش شناختی (He, 2020: 88). روش تعاملی، ایجاد روابط میان بازیگران از طریق ابزارهای فناورانه برای تبادل اطلاعات است. در اینجا از رسانه برای ایجاد جهانی مبتنی بر درک مشترک استفاده می‌شود. در واقع، تلاش بر این است که با ایجاد شرایط تعاملی مناسب، به وجه شناختی بهتر موضوع دست یافت. این روش تعامل باید مبتنی بر واقعیت‌های عرصه عمومی باشد. منظور از عرصه عمومی این است که واقعیت‌های موجود در زیست انسان‌ها بدون هیچ نوع فیلتری با هم در تعامل قرار می‌گیرند تا زمینه شباهت و تفاوت واقعی آنها فراهم گردد. بنابراین هرچه این فضای عمومی بدون روتوش‌تر باشد، درک متقابل فراهم‌تر می‌گردد. منظور از درک بیشتر، پذیرش باورهای دیگری نیست بلکه پذیرش تفاوت باورها و به رسمیت شناختن دیگران علی‌رغم داشتن باور متفاوت است. اما مشکل از جایی شروع می‌شود که برنامه شناختی مشخصی طراحی شده و برای تأثیرگذاری بر دیگران به عنوان روایت اصلی، مدرن و مرجح در قبال روایت مقابل شکل می‌گیرد. در اینجا قرار نیست تعامل برای شناخت باشد بلکه یک الگوی شناخت برای شکل‌دهی به یک الگوی تعامل اجتماعی و نوعی حداقل یکدستی زیست متقابل بشری برای کاهش اختلاف و درگیری و

^۱ Resistance Operating Concept (ROC)

حداکثر همسویی فکری و رفتاری با روایت غالب مدنظر قرار می‌گیرد. در اینجاست که ممکن است نوعی اختلاف، تعارض و تضاد شکل گیرد؛ به این معنی که یکدستی بیش از تنوع اختلاف‌زا است زیرا نوعی روایت مقاومت^۱ در قبال روایت غالب یا فرا روایت^۲ پدیدار می‌گردد. در اینجا بلافاصله باید به این نکته هم اشاره کرد که روایت مقاومت زمینه تعاطی افکار را دنبال می‌کند یعنی درصدد است که زمینه پذیرش فرهنگ فراهم گردد. در واقع، روایت مقاومت با رویکرد شناختی به دنبال مقاومت در قبال روایت حاکم یا فرا روایت است یا قرار است با بی‌اعتبار کردن روایت مستقر، خود جای آن قرار گیرد و همان روال یکدستی مورد نظر خود را تحمیل کند.

بر اساس آنچه تاکنون گفته شد، هرگاه روایت‌ها با هم درگیری دارند، فضای تعامل اجتماعی درونی و بیرونی کشورها پیرامون محور فرا روایت و روایت مقاومت در حال شکل‌گیری است. اما موضوع به همین جا ختم نمی‌شود. چهار نکته محوری مفهوم روایت را توضیح می‌دهد:

- هیچ روایتی در عمل نمی‌گوید و نمی‌خواهد که خود را به عنوان روایت غالب نشان دهد. در واقع اگر آن روایت از ابتدا این‌گونه نشان دهد که به دنبال بدل شدن به یک فرا روایت جدید است، خود به ضد روایت بدل می‌شود. به این معنی حتی اگر قرار است روایت غالب در فضای مجازی نشر داده شود، باید سازوکار آن متناسب با منطق شناختی این فضا و برای تبادل فرهنگی باشد.

- طرح تبادل فرهنگی خود ریشه در نوعی فرهنگ خاص دارد. برای مثال اگر به مفروضات روایت عقلانی توجه شود، ریشه‌های فرهنگی آن در قالب مفهوم عقلانیت، آزادی‌گرایی و هویت لیبرالی خود را نشان می‌دهد. روایت عقلانی بر این باور است که افراد بشر موجوداتی معقول هستند؛ تصمیمات و تعامل افراد بشر منطقی و مستدل است؛ فرایند اجرای استدلال بر اساس قواعد متن یعنی مشروعیت، علمی و عمومی بودن ساخته می‌شود؛ دانش تخصصی توانایی تحلیل مهارت برای اختصاص قواعد در قلمرو خاص عقلانیت دارد و در نهایت مسایل جهان تنها با عقلانیت حل می‌شود (Fisher, 1984: 4).

¹. resistance narrative

². meta-narrative

- اگر روایت‌های موجود این چارچوب معقول، قابل فهم و کاربردی را برای تعامل در فضای عمومی نپذیرند، به عنوان روایت نامعقول، نادرست و غیرمنطقی که به دنبال ایجاد چالش، خشونت و جنگ‌طلبی است، معرفی می‌شود.

- اگر روایت رقیب توان کافی برای ورود به این جریان را نداشته باشد، با ورود به این حوزه روایت خود را در معرض خطر جدی و بی‌اعتباری یا ضدتبلیغات و پروپاگاندا قرار می‌دهد. در واقع، به جای طرح پوشش مناسب برای خود در قالب روایت، در عمل ناکارآمدی خود را عیان خواهد کرد و حتی کار به جایی خواهد رسید که روایت‌های رقیب در تله روایت عقلانی حاکم قرار می‌گیرند و دست به اشتباهات بیشتری می‌زنند.

در بحران اوکراین دو کلان‌روایت در سطح بین‌المللی طرح گردید و در اینجا سعی بر این است تا ابعاد این دو روایت مورد توجه قرار گیرد تا بتوان ویژگی جنگ‌های سده بیست‌ویکم را از آن به دست آورد. نخست، ما دو روایت داریم: روایت نخست روایت غربی است که بر محور پذیرش اصل حاکمیت کشورها، اصل تعیین سرنوشت و بر عدم مداخله در امور داخلی کشورها استوار است. این روایت به دلیل این که تأمین‌کننده منافع تمامی کشورها با فرهنگ‌ها، عقاید و باورهای مختلف است، بیش از دو سده سازه معنایی نظام بین‌الملل کنونی را شکل داده است. هرچند این روایت لیبرالی بارها توسط خود کشورهای غربی به‌ویژه آمریکا نقض شده و مورد انتقاد قرار گرفته است. همچنین روایت‌های جدید غرب مبنی بر مداخله بشردوستانه^۱ و مسئولیت حفاظت از جان انسان‌ها^۲، تلاش جدید روایت غالب غربی برای مداخله در امور داخلی کشورها در شرایط استثنایی منجر به تغییر رژیم و نقض اصل تعیین سرنوشت نیز شده است، اما این انتقاد از رفتار غربی‌ها نیز در درون همان روایت صورت می‌گیرد و آن را در قالب استاندارد دوگانه نقد می‌کند ولی اصول مبنایی نظم و ستفالی روایت غربی همچنان مورد توافق رفتار بین‌المللی کشورها قرار دارد. این روایت اوکراین و غرب است که بسیاری از کشورهای جهان در این دو سال توافق خود را با آن نشان داده‌اند.

در مقابل این روایت، روایت خاص روسی قرار دارد. تصور عمومی در روسیه به ویژه در سطح هیئت حاکمه این است که ترویج دموکراسی و ساختار لیبرالی باعث تهدید سازه معنایی زیست روسی شده و اتحاد جماهیر شوروی را از درون فروپاشانده و همین موضوع اگر تداوم یابد زمینه فروپاشی روسیه

^۱ humanitarian intervention

^۲ Responsibility to Protect (R2P)

کنونی را نیز فراهم می‌سازد. لذا این سازه معنایی هرگونه نفوذ و گسترش فرهنگ لیبرالی را در تغایر با فرهنگ و منافع روسیه می‌داند. برخی معتقدند که سیاست خارجی روسیه ریشه در امپراتوری تزاری، سنت اقتدارگرایی، سوءظن به غرب و تمایل نخبگان برای ایفای نقش «طبیعی» برای توسعه‌طلبی سرزمینی دارد. اینها تنها ریشه در وضعیت جغرافیایی ندارد بلکه ریشه در ساخت قدرت در کرملین دارد که تفاوتی بین شوروی و تزار و فدراسیون روسیه قائل نیست؛ این سبک حکمرانی تاریخی روسیه است. همچنین روسیه معتقد است غرب در رفتارش با روسیه و مناطق خارج نزدیک یا حیاط خلوت^۱ این کشور بی‌محابا رفتار می‌کند و هیچ ملاحظه ندارد که روسیه یکی از قدرت‌های برنده جنگ جهانی دوم، یکی از قطب‌های قدرت جهان، کشوری که دارای دستورکار بین‌المللی به جای پذیرنده دستورکار و در نهایت دارنده تسلیحات اتمی مؤثر است و تمام این موارد ضروری است که روسیه در مدار قدرت جهانی بازی داده شود. حاصل جمع این دو صغری و کبری استدلال این می‌شود که پوتین همان‌طور که از نام حزب مورد نظرش مشخص است یعنی روسیه قوی متشکل از غرب‌گرایان، اوراسیاگرایان و نظامیان و نیروهای امنیتی، به دنبال بهره‌گیری از ملی‌گرایی برای گسترش طلبی سرزمینی است؛ بهره‌گیری ایدئولوژیک از جهان روسی و گسترش ایده روسی^۲؛ معنابخشی هویتی روسی^۳؛ ایجاد دستورکار بین‌المللی «دموکراسی مستقل»^۴ نه وابسته به غرب و «مسئولیت حفاظت از روس تباران و متحدان روسی در قبال روال مورد نظر غرب»^۵ است. واقعیت این است که وزن معنایی این دو روایت یکسان نیست. نوع واکنش روسیه در قبال گرایش اوکراین به سوی غرب، نشان‌دهنده میزان هراس این کشور در این جنگ روایت‌ها را نشان می‌دهد (Idahosa, 2023: 6).

دو، روسیه و اوکراین در این بحران هر دو روایت خود را بر مفهوم «مقاومت» استوار کرده‌اند. اوکراین معتقد است که عدم مقاومت مؤثر در قبال روسیه در جریان تصرف جزیره کریمه در سال ۲۰۱۴ باعث شده تا روسیه تمایل به دونسک و لوهانسک پیدا کند و آنها را تحریک به جدایی طلبی کند. در نتیجه، این فرایند اگر با مقاومت متوقف نشود به نابودی استقلال، تمامیت سرزمینی و حق تعیین سرنوشت این کشور خواهد انجامید. مقاومت، راهبرد طبیعی و منطقی و گزینش شده این کشور در قبال روایت اشغالگر، زورگو و مبتنی بر نظامی‌گری است.

1. backyard

2. Russian Idea

3. Russian Identification

4. sovereign democracy

5. Russian Perspective on R2P

در مقابل روسیه هم معتقد است که در قبال افزایش نفوذ و حضور غرب، آمریکا و ناتو چاره‌ای جز مقاومت به هر شکل ممکن ندارد و برای این راهبرد نشانه‌های متعددی هم دارد. برای مثال، تمایل به شرق در ناتو رو به رشد است؛ ناتو در سال ۱۹۹۹ در جنگ کوزوو در یوگسلاوی نقش داشت؛ آمریکا در سال ۲۰۰۲ از پیمان منع گسترش موشک‌های بالستیک خارج شد؛ آمریکا در سال ۲۰۰۲ سیستم دفاع موشکی در اروپا نصب کرد؛ ناتو در سال ۲۰۰۴ عضویت گروه ویلنیوس^۱ متشکل از دولت‌های بالتیک، اسلواکی، استونی را پذیرفت و تمایل ضمنی خود برای پذیرش گرجستان در سال ۲۰۰۸ اعلام کرد؛ حمایت غرب از انقلاب‌های رنگین در خارج نزدیک روسیه نظیر انقلاب رز در گرجستان (۲۰۰۳-۲۰۰۴)، انقلاب نارنجی در اوکراین (۲۰۰۴)، انقلاب گل لاله در قرقیزستان (۲۰۰۵)، انقلاب برف مسکو (۲۰۱۲) و انقلاب اروپایی اوکراین (۲۰۱۴) نمونه‌های عینی از این میزان رو به رشد نفوذ غرب است (Bladell, 2024: 25) و روسیه باید در مقابل آن ایستادگی کند و گرنه فروپاشی جدیدی در روسیه رخ خواهد داد.

سه، ابزارهای دو روایت نه تنها متفاوت که تقابل‌زاست. روایت غربی سعی دارد با حمایت‌های همه‌جانبه نظامی و غیرنظامی و اعمال تحمیل وسیع اقتصادی بر روسیه این کشور را زمین‌گیر کند و روسیه را به تغییر رفتار وادارد. مشکلات اقتصادی که روسیه با آن در این بیش از ۲ سال از بحران در داخل و همچنین در فروش انرژی و ادامه تأمین مالی جنگ مواجه بوده، نشانه «برنامه نامنجم تجاوز^۲» (RAND, 2023: 36-37) روسیه است که تصور نمی‌کرد به این شکل با بهره‌گیری از ابزارهای جدید وارد درگیری شود. در مقابل، روسیه عمدتاً بر نیروی نظامی، قهر و خشونت و بمباران شهرها و حتی درگیری هسته‌ای تأکید دارد که نشانه تداوم سیاست توسعه‌طلبی اتحاد جماهیر شوروی است. نتیجه محتوم این دو روایت، جنگ جهانی سوم و جدیدی است که پیامدهای آن ممکن است نه تنها برای روسیه و اروپا بلکه برای جهان غیرقابل تصور باشد.

چهار، در ادامه نکته سوم، تقابل این دو روایت، ممکن است با سوءبرداشت مواجه شود. روایت غربی بر این باور است که روسیه علی‌رغم این که سعی دارد تا خود را بازیگر عقلانی با اطلاعات مناسب از صحنه درگیری نشان دهد، به دلیل پنهان‌کاری شدید و سوءظن ذهنی (RAND, 2023: 4) ممکن است تصمیم نادرست همانند حمله به اوکراین را اتخاذ کند. ممکن است برداشت کنونی روسیه همچنان این

¹. Viknius Group

². Shambolic Plan of Invention

باشد که امکان پیروزی در این جنگ تدریجی^۱ بالاست زیرا غرب نمی‌تواند حمایت خود را از اوکراین ادامه دهد. اگر در این فضای پیچیده، اتفاقات غیرمنتظره‌ای نظیر حمله تروریستی داعش به تالار کروکوس سیتی مسکو در ۲۴ مارس ۲۰۲۴ رخ دهد، ممکن است وضعیت سوءبرداشت طرفین افزایش یابد و بحران را وخیم‌تر کند و به هراس هسته‌ای در منطقه و جهان دامن زند.

۵. آینده بحران اوکراین؛ سناریوهای احتمالی برای درگیری هسته‌ای

بر اساس آنچه تاکنون مطرح شد، بن‌بست جدی در مدیریت بحران اوکراین وجود دارد. اوکراین شاید تا قبل از حمله نظامی روسیه تمایل داشت با حفظ نظم حداقلی، بازگرداندن مناطق متصرف روسی را به زمان دیگری واگذار کند؛ اما با توجه به میزان خسارت وارده بر این کشور سه موضوع اساسی مد نظر اوکراین است: بازپس‌گیری مناطق اشغالی، بازسازی کشور و در نهایت تضمین عدم حمله روسیه. غرب، آمریکا، اروپا و ناتو به چند دلیل حاضر نیستند که مناطق اشغالی اوکراین به روسیه واگذار شود زیرا نخست، این اقدام به این معنی است که روسیه به اهداف خود دست یافته، مناطق روسی‌زبان را تصرف کرده و تمرد اوکراین را با نابودی زیرساخت‌های اساسی این کشور پاسخ داده است. در این شکل، موقعیت روسیه در خارج نزدیک تحکیم می‌شود. دوم، درک رفتار، میزان سوءبرداشت و خطرپذیری روسیه در هاله‌ای از ابهام قرار می‌گیرد.

روسیه بارها از «رفتار اغفال‌گر»^۲ (Strielkowski and et.all., 2021: 3) استفاده کرده است: با جابجایی و تغییر آرایش نیروهای خود در مرز اوکراین این تصور را ایجاد کرد که بر مرزهای شرقی متمرکز شده، ولی از ۴ جهت جغرافیایی اقدام به حمله نظامی برای سقوط دولت در کیف کرد. این همان راهبرد «نفی-سپس-اقدام»^۳ است (Strielkowski and et.all., 2021: 1). سوم، پذیرش اهداف روسیه به معنای تضمین آینده امنیتی روسیه در منطقه نیست. روسیه در شرایط بی‌ثبات، پای قرارداد می‌آید، ولی با تغییر اوضاع توافق را نادیده می‌گیرد. چهارم، پذیرش اهداف روسیه باعث بی‌اعتباری روایت غرب و ناتو در حمایت از متحدان خود و افزایش اعتبار روایت ضدغربی و تمایل به نزدیکی بیشتر آنها خواهد شد. تاکنون چین برنده این مناقشه بوده است؛ مرز نفوذ میان شرق و غرب در محدوده مرزهای شرق اروپا متوقف می‌شود و جهان شاهد دو جریان یکی احتمالاً به رهبری چین (Ran and Liu, 2024: 7) و دیگری به رهبری

¹. War of Attrition

². Madam Behavior

³. Rejection-then-Retain Strategy

آمریکا می‌شود که با توجه به خروج ناموفق این کشور از افغانستان، جنگ غزه و شکست احتمالی اوکراین، این رهبری موقعیت خود را بیش از پیش در وضعیت نازل و افول خواهد دید. در شرایط بن‌بست راهبردی، ژئوپلیتیک و روایتی، مهمترین خطر، درگیری هسته‌ای است؛ زیرا در راهبرد «دیپلماسی سخت و اجبار نرم» مهم‌ترین مشخصه، کاربرد تسلیحات هسته‌ای است. هرچند بحران اوکراین تا رسیدن به آستانه درگیری هسته‌ای فاصله دارد، اما چند سناریو در اینجا قابل بررسی است: سناریوی نخست، فروپاشی داخلی در یکی از طرفین درگیری: این سناریو تابع میزان مقاومت اوکراین و حمایت غرب از این کشور از یک سو و میزان مقاومت روسیه در قبال تحریم‌های غرب و جلوگیری از شورش و حتی کودتا علیه پوتین (Khrushcheva, 2020: 15) از سوی دیگر است. این سناریو با حذف پوتین همانند اقدام گروه واگنر در سال ۲۰۲۳ اوضاع را مدیریت و به نفع اوکراین عوض خواهد کرد. در صورت افزایش درگیری و شورش در داخل روسیه، احتمال حمله عمومی روسیه علیه اوکراین افزایش می‌یابد. در عین حال عدم تداوم جنگ توسط اوکراین به واسطه کاهش حمایت و افزایش حملات نظامی روسیه، احتمال فروپاشی داخلی اوکراین را افزایش می‌دهد که در این صورت امکان بازسازی سیاسی، اقتصادی و هویتی اوکراین به این سادگی میسر نمی‌شود.

سناریوی دوم، موفقیت میدانی اوکراین در نبرد به ضرر روسیه است که در اینجا احتمال درگیری روسیه با ناتو و احتمال کاربرد تاکتیکی سلاح‌های کشتار جمعی افزایش می‌یابد که در این صورت، پذیرش خواسته‌های حداقلی روسیه غیرممکن می‌شود و حتی چین هم به حمایت از این کشور اقدام نمی‌کند. لذا موفقیت طرفین در صحنه نبرد، آینده درگیری و احتمال درگیری هسته‌ای را مشخص می‌کند. روسیه در حال حاضر نه تمایل به خطر کردن بیشتر دارد و نه به دنبال درگیری با ناتو و اروپاست؛ هرچند اروپا و به ویژه آلمان با اعلام سیاست نقطه عطف^۱ در حال آمادگی نظامی حتی در صورت عدم آمادگی آمریکا برای برخورد بیشتر با روسیه است (Frederick and et.all., 2022: 2 Binder, 2024: 279-280).

سناریوی سوم، هسته‌ای شدن دوباره اوکراین در منطقه ژاپروژیا و چرنوبیل و شرق اروپا در قبال روسیه است. در واقع، قبل از این که روسیه از ضربه به این تأسیسات هسته‌ای بدون کاربرد تسلیحات هسته‌ای استفاده کند، این مناطق برای تسلیحات هسته‌ای آماده می‌شود تا تنها قربانی درگیری هسته‌ای نباشد. در اینجا، سه راهبرد بازدارندگی، پرهیز و برابری^۲ در قبال روسیه (Theom, 2023: 27) در مجموعه اوکراین

^۱. Zeitwende (Turning Point) Strategy

^۲. Deterrence, Avoidance and Equilibrium

و شرق اروپا برای جلوگیری از نفوذ روسیه و تضمین امنیتی اروپا مورد توجه قرار می‌گیرد. این راهبرد باعث افزایش رقابت هسته‌ای در منطقه و جهان می‌شود و با استفاده از تجربه مشابه اتحاد جماهیر شوروی، زمینه شورش داخلی در روسیه را افزایش می‌دهد که در آن صورت ضربه هسته‌ای روسیه، با ضربه هسته‌ای قابل پاسخ دادن می‌شود. این سناریو که بدترین سناریوی ممکن است، زمینه بازنگری در پیمان منع گسترش، ایجاد سالت جدید در کنار طرح مارشال است و آینده نظام بین‌الملل را رقم می‌زند (Vincente and et.all., 2023: 7-10; Galaka, 2015: 19; Sokov, 2023: 97; Idahosa, 2023: 65).

دو نکته تکمیلی در اینجا قابل توجه است: نخست این که این سناریوها نشان می‌دهد که درگیری هسته‌ای به نفع هیچ طرفی نیست و حتی می‌تواند تأثیر عکس بگذارد و دوم، آیا عقلانیت راهبردی لازم در میان بازیگران کنونی برای پرهیز از درگیری هسته‌ای همانند زمان جنگ سرد وجود دارد؟

نتیجه گیری

تحولات درگیری در دو سال اخیر نشان می‌دهد که این جنگ یکی از نمونه‌های مهم جنگ‌های سده بیست و یکمی است. منظور از جنگ‌های سده بیست و یکمی کاربرد جنگ ترکیبی بین طرفین اصلی درگیری و همچنین بازی روایت‌ها بین شرق و غرب است. کاربرد جنگ ترکیبی نه تنها فضای درگیری بین کشورها را پیچیده کرده بلکه استفاده از هر ابزاری برای کسب اهداف سیاسی حتی با صدمه زدن به اهداف غیرنظامی، تبعات فراوانی برای زیست کشورها در نظام بین‌الملل دارد. بازی روایت‌ها نشان می‌دهد که این درگیری فراتر از منطقه خارج نزدیک روسیه، دو روایت غربی و شرقی بین روسیه و غرب دارد که هر کدام تلاش دارند تا بر مبنای تعریف خود از معیارهای موجود یعنی اصل حاکمیت و حق تعیین سرنوشت، روایت خود را توجیه و مشروع جلوه دهند. همچنین در جنگ‌های جدید تلاش بر این است که ژئوپلیتیک و منافع ملی در قالب چارچوب یک روایت خودخوانده توجیه شود. نتیجه محتوم این فرایند، افزایش درگیری و مخاصمه به جای همکاری و تفاهم است. در این رویکرد هر دو طرف غربی و شرقی به یک اندازه در ایجاد این روند نقش داشته‌اند؛ طرف غربی و به ویژه آمریکا سعی دارد تا اصول پذیرفته شده بین‌المللی را در راستای منافع خود و غرب به کار گیرد و طرف شرقی اعم از روسیه و چین در تلاش است تا بر اساس اصل حاکمیت و عدم مداخله در مقابل غرب مقاومت کند. این وضعیت حتی با کاربرد تسلیحات هسته‌ای نیز قابل توجیه است. چنین شرایطی جهان را وارد جنگ سرد جدید و هولناک‌تری می‌کند که عقلانیت راهبردی و عینی در آن چندان قابل مشاهده نیست و هر دو طرف درگیری سعی دارد نه تنها با خواسته حداکثری بلکه با تعریف خود، قواعد بازی را تعریف و

هدایت و روایت دیگری را نفی کند. بحران اوکراین نمونه بسیار مناسبی برای درک این نوع جنگ و بن‌بست آن نیز به همین دلیل است. همچنین، کشورهایی که در دو طرف این روایت قرار دارند هرچند ممکن است با کلیت روایت‌ها کاملاً موافق یا مخالف نباشند اما به واسطه قرار گرفتن در منطقه جغرافیایی یک روایت، از این فرایند آسیب خواهند دید. بر این اساس، پیچیدگی بحران اوکراین نشان می‌دهد که کشورهای منطقه اوراسیا نیازمند رفتار سنجیده در مقابل این پیچیدگی هستند. بنابراین یافتن نقطه تعادل در میان روایت‌ها، کشورها را از آلوده شدن به پیامد یک بحران بزرگ نجات می‌دهد.

References

- رضاپور، دانیال، و مجیدی، ابوالفضل (۱۴۰۰). جنگ هیبریدی روسیه در قبال جمهوری اوکراین با تأکید بر راهبرد اطلاعاتی مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، دوره بیستم (شماره ۹۱)، بهار، ۹۶-۱۰۹.
- رضاپور، دانیال، و آذین، صدیقه (۱۴۰۲). روسیه و شالوده‌شکنی اوکراین در خارج نزدیک ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۳. *مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز*، دوره بیست و نهم (شماره ۱۱۲)، تابستان.
- سمعی اصفهانی، علیرضا، و فرحمند، سارا (۱۴۰۱). جنگ روسیه-اوکراین و آینده نظم بین‌المللی. *مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز*، دوره بیست و هشتم (شماره ۱۱۸)، تابستان.
- میری نام‌نهاد، میلاد، و امید، علی (۱۴۰۱). هویت فرهنگی و منازعه روسیه و اوکراین. *مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز*، دوره بیست و هشتم (شماره ۱۱۹)، پاییز.
- نوروزی، پژمان، هلالات، عماد، و مقومی، امیر رضا (۱۴۰۲). واکاوی جنگ روسیه و اوکراین از منظر امنیت هستی‌شناختی. *مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز*، دوره بیست و هشتم (شماره ۱۲۰)، زمستان.
- Baldwin, D. (1995). **Security studies and the end of the Cold War**. *World Politics*, 48(1).
- Bartnicki, A. R. (2023). Information and information technologies in the 2022 Russian–Ukrainian war. In A. Kasinska-Metryka & K. Palka-Suchojad (Eds.), **The Russia–Ukraine War of 2022: Forces of modern conflict**. London: Routledge.
- Binder, C. (2024). The Russian war of aggression against Ukraine: A classification under international and human right law. In T. Munk (Ed.), **Memetic war; Online resistance in Ukraine**. New York: Routledge.
- Bladell, J. V. (2024). The Ukraine war as a result of geopolitical rivalry. In T. Munk (Ed.), **Memetic war; Online resistance in Ukraine**. New York: Routledge.
- Fedorchak, V. (2024). **The Russia–Ukraine war: Towards resilient fighting power**. London: Routledge.
- Fisher, S. (2023). Diplomacy in the context of the Russian invasion of Ukraine: Continuation of war by other means. **SWP Comments**, 53.

- Fisher, W. R. (1984). Narration as a human communication paradigm: The case of public moral argument. **Communication Monographs**, 51(1).
- Frederick, B., et al. (2023, July). Pathways to Russian escalation against NATO from the Ukraine war. RAND: Perspective: Expert Insights on a Timely Policy Issue.
- Galaka, S. (2015). The crisis of global security architecture and challenges for nuclear non-proliferation and arms control. **Ukraine Analytica**, 1(1).
- He, G. (2020). The narration turn in the study of international relations. **Academic Journal of Humanities and Social Sciences**, 5(6).
- Idahosa, O. (2023). Diplomacy as a tool for conflict resolution in international stat